

**H. PARKINS – C. SMITH, *Ticaret, Tüccarlar ve Antik Kent*,
İstanbul, 2010, Homer Kitabevi, 235 sayfa (12 Şekil ve 2 Tablo ile Birlikte).
Çev.: Ömür Harmanşah. ISBN: 9789944483322**

Erkan KURUL*

Ticari faaliyetler antikçağda her bireyin yaşamında oldukça etkili bir konuma sahip olmuştur. Bu etki kentsel ve kırsal alanlarda belirli farklılıklarla toplumsal hayatın iktisadi katmanlarına yön vermiştir. Ortaya çıkan etkileşimin sonucunda ise; *emptio* (mal) alım-satımı ve bir takım diğer alışveriş faaliyetleri (değiş-tokuş, bağışlamalar, hediye alıp verme) özellikle Akdeniz ve çevresinde kümelenmiş ticaret sahalarının oluşmasını tetiklemiştir. Bu sahalara nakledilmeye başlayan ticari mallarla birlikte de kent kültürü kendi kapalı çerçevesinden, dış dünyaya açılma imkânı bulmuş ve bilinen Akdeniz Dünyası'nın sınırları, oluşmaya başlayan ticaret rotalarının ışığında tekrar şekillenme aşamasına girmiştir. Mercek altına alınan bu çalışmada ithalat ve ihracat yoluyla gerçekleştirilen mal alışverişinin toplumsal ve siyasi etkenlerden ayrı düşünülme-yeceği ve kentin de bu doğrultuda merkezi konuma sahip olduğu tezinden yola çıkılarak, antikçağda ticaret, ekonomik faaliyetlerin baş aktörleri olan tüccarlar ve onların sıklıkla ilişki içerisinde bulunduğu kentler arasındaki bağlantı irdelenmektedir.

Trade, Traders and the Ancient City başlığıyla ilk kez 1998 yılında Londra'da basılmış olan eser 2010 yılında Türkçe'ye çevrilmiştir. Çalışma, kitabın ana başlığı çerçevesindeki özellikli konular üzerinde farklı araştırmacılarca kaleme alınmış 11 adet makaleden derlenmiştir. Bu makalelerin pek çoğu da St. Andrew Üniversitesi bünyesinde 11-12 Temmuz 1995 tarihli konferansta sunulan bildirimlere dayanmaktadır. Eser *İçindekiler* (5-6), *Şekiller ve Tablolar* (7-8), *Katkıda Bulunanlar* (9), *Önsöz* (10) ve *Kısaltmalar*'ın (13-14) ardından on bir makale başlığı altında bölümlendirilmiş ve çalışmanın kullanımını kolaylaştıran bir *Dizin* (228-235) ile sonlandırılmıştır.

Helen Parkins tarafından kaleme alınan *Değişim Zamanı Geldi mi? Eskiçağ Ekonomisinin Geleceğini Şekillendirmek* (15-26) adlı ilk makale, çalışmanın Eskiçağ Ekonomi Tarihi perspektifinden niteliği, niceliği ve gerekliliği açısından okuyucuya bilgi vererek eser içeriğinin ana hattını oluşturan Eskiçağ Ekonomisi ve Eskiçağ Kenti arasındaki bağlantıyı sorgulamaktadır. Burada Parkins, Eskiçağ Ekonomisi konusunda yapılan çalışmaların geçmişi hakkında da ön bilgi vererek günümüze kadar yapılmış olan çalışmaların sonucunda elde edilen verilerin toplu bir şekilde değerlendirilemediğini ve bunun sonucunda da bir bilgi karmaşası oluştuğunu ileri sürmektedir. Buna çözüm olarak da bu alanda ileriki dönemlerde yapılacak olan çalışmalarda izlenmesi gereken yeni yol, yöntem ve metodoloji hakkında bilgi vererek Eskiçağ Ekonomisi alanına farklı bakış açıları kazandırmayı amaç edinmektedir. Bütün bu hedeflerin yanında, kitabın diğer bölümlerinin içeriği ve katılımcıların Eskiçağ Ekonomisine hangi yönden yaklaşıtları konusunda okuyucuyu kısaca bilgilendirmektedir. Sonuçta ise, Eskiçağ Bilimleri çatısı altındaki arkeoloji, epigrafi, papiroloji ve nümizmatik gibi disiplinlerin Eskiçağ Ekonomisi konusunda müşterek bir şekilde oluşturacakları multi-disipliner ve cross-disipliner araştırmalar

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, erkankurul@akdeniz.edu.tr

ışığında ileride yapılacak olan yeni çalışmaların gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

Eski Asur Tüccarları (27-38) başlığıyla Amelie Kuhrt'un yayıma hazırlamış olduğu ikinci bölümde, Eskiçağ Ekonomisi alanında oldukça geniş bir veri yelpazesine sahip olan Eski Asur malzemelerinin Hellen, Roma verilerinin birikimine kıyasla azımsanmayacak bir durumda olduğu hipotezi öne sürülmektedir. Buna paralel olarak Hellen, Roma ve Asur dönemlerine ait materyal kültür kalıntılarının bu alanda ileride yapılacak çalışmalarda ortak bir biçimde kullanılması gerektiği savunulmaktadır. Bu süreçte bölüm içinde Asur Kent Devleti hakkında genel bir tanımlama yapılmakta olup, bunun yanında ele geçen arkeolojik veriler, kent devletinin ticari fonksiyonları ve Asurluların Anadolu'yla ilişkileri gibi incelikli konular üzerine de yorumlarda bulunmaktadır.

Christopher Smith tarafından mercek altına alınan *Arkaik Orta İtalya'da Tüccarlar ve Zanaatkârlar (39-55)* başlıklı çalışma ise kitabın üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Burada M.Ö. IX. yüzyıldan M.Ö. VI. yüzyıl sonlarına kadar Orta İtalya'da tüccarların ve zanaatkârların ticari faaliyetler eksenindeki rolleri üzerinde durulmaktadır. Bu doğrultuda da eskiçağ ekonomisinin iki temel taşı olan zanaatkârlar ve tüccarlar konusunda Smith, tüccarlara oranla zanaatkâr kesimin arka planda kalmış önemini ve niteliksel tanımını bu bölümde okuyuculara vurgulamayı amaçlamaktadır.

Gocha R. Tssetskhladze'nin *Arkaik ve Klasik Dönemlerde Karadeniz'de Ticaret; Bazı Gözlemler (56-75)* adlı dördüncü bölümü oluşturan makalesinde ise, Arkaik ve Klasik dönemlerde Hellen toplumunun Karadeniz Bölgesi'ne yoğunlaşmış olan koloni hareketinin temelinde yatan asıl sebebin ekonomik (ham madde gereksinimi ve yeni pazar arayışları) fonksiyonlardan kaynaklanıp kaynaklanmadığını irdelemektedir. Tssetskhladze buna istinaden Karadeniz'in kolonileşme sürecinde başı çeken unsurların ticari ve ekonomik faaliyetlerden ziyade, koloni gönderen bölgelerde söz konusu dönemlerde ortaya çıkan Pers tehdidi, kent merkezli iç kargaşalar, doğal felaketler ve de bölgesel eşkıyalık faaliyetleri gibi etmenlerden dolayı zorunlu göçe de dayanılabileceği fikrini ileri sürmektedir.

Seramik ve Pozitivizme Yeniden Bir Bakış: Eski Yunan Taşımacılık Amforaları ve Tarih (76-97) başlığı altındaki Mark Lawall'ın araştırması, eserin beşinci bölümünü oluşturmaktadır. Burada Lawall, Sakız Adası amforalarıyla ilintili çalışmalarından elde ettiği bilgi birikimi doğrultusunda, bölgenin ekonomik ve siyasi tarihine gönderimlerde bulunmakta ve antikçağ ticaret tarihi konusuna yeni bir bakış açısı getirmektedir. Buna ek olarak, Sakız Adası amforalarının Atina ve Gordion kentlerine ihracını, bu iki kentte bulunmuş olan Sakız Adası amfora bulunmalarıyla bir arada değerlendirerek, Sakız-Atina ve Gordion üçgenindeki ekonomik etkileşim hakkında da bir öneri sunmaktadır. Altıncı bölüm Michael Whitby tarafından çalışılmış, *M.Ö. Dördüncü Yüzyılda Atina'nın Tahıl Ticareti (98-119)* isimli makaleden oluşmaktadır. Burada Atina'nın M.Ö. IV. yüzyılda yapmış olduğu tahıl ithalatı (özellikle Karadeniz Bölgesi'nden) ele alınmakta ve bu ithalatın toplumsal ölçekler bazında da bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu değerlendirmenin sonucunda, M.Ö. IV. yüzyılın önde gelen yerleşim alanlarından biri olan Atina kentinin tahıl ithalatının arka planında yer alan ekilebilir arazinin azlığı ve verimsizliği, çalışan etkin nüfusun yetersizliği, iklimsel elverişsizlik, kentin ani nüfus artışına paralel olarak ortaya çıkan ekstra tahıl ihtiyacı gibi temel sorunsallar açıklanmaktadır.

Ray Laurence tarafından araştırılmış *Roma Dönemi İtalya'sında Kara Taşımacılığı: Maliyetler, Pratikler ve Ekonomi (120-135)* adlı makalesi eserin yedinci bölümünü oluşturmaktadır. Laurence bu çalışmasında, Roma Dönemi İtalya'sında yolların işlevlerinin, pek çok tarihçi tarafından sadece askeri ve siyasi açıdan ele alındığını, ticari bakımdan ise göz ardı edildiğinin altını çizmektedir. Bu vurgu kapsamında Roma'nın ticari faaliyetlerinde kara taşımacılığının

deniz taşımacılığına oranla ne kadar kullanışlı ve maliyet bakımından ise ne kadar kârlı olduğu gibi sorular irdelenmektedir. Bunlara ek olarak, kara taşımacılığı ve tarım bir veri bütünü olarak ele alınmakta, bu bütünün içerisinde de Roma Dönemi İtalya'sında villaların tarımsal mekanizmada yollar ile oluşturduğu ilişki tartışma konusu yapılmaktadır.

Sekizinci bölüm, Jeremy Peterson'un *Roma Dünyasında Ticaret ve Tüccarlar: Ölçek, Yapı ve Örgütlenme* (136-151) başlıklı çalışmasına ayrılmıştır. Bu bölümde, Roma İmparatorluğu'nun saltanat yayılımına paralel olarak artan ticari faaliyetlerine göndermeler yapılmaktadır. Bunu yaparken ordularla birlikte hareket eden tüccar kesim, kent yöneticileri ve iş adamları arasındaki ilişki, bir malın yayılım sahasının artışı ve buna paralel olarak fiyatının ucuzlaması, Roma İmparatorluk süreci teminatında oluşmuş olan güven ve barış ortamı ile bunun ithalat ve ihracata olan yansımaları ve Roma Ticaret Hukuku'nun gelişimi gibi ticarete etki eden pozitif temel bileşenler üzerinde bilgi verilmektedir. Sonuç olarak bu makalesinde Peterson, elde ettiği bütün bulgular ışığında Roma İmparatorluğu'nda ticari faaliyetlerin Klasik Dönem'den sadece nicelik bakımından daha büyük değil, aynı zamanda nitelik olarak da oldukça farklı olduğu sonucuna ulaşmaktadır.

Richard Alston tarafından mercek altına alınan bir sonraki makale, *Roma Dönemi Mısırı'nda Ticaret ve Kent* (152-181) başlığıyla kaleme alınmıştır. Eserin dokuzuncu bölümünü oluşturan bu çalışmasıyla Alston, Roma Dönemi'nde Mısır ve hâkimiyet alanı içerisindeki coğrafyada bir ticaret modeli taslağı oluşturmanın yanında, kentsel ve kırsal toplulukların bu ticaret sistemi içindeki yerini de saptayabilmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda da ticari sisteme yön veren ekonomik yapılaşmalar ve işlevleri, satılan malların çeşitliliği, tüccar ile müşteri arasındaki iletişim düzenleri, kentsel ve kırsal pazarlama organizasyonları arasındaki farklılıklar-benzerlikler ve gümrük-vergilendirme esasları arkeolojik-papirolojik buluntular ve de bunlardan yola çıkarak oluşturulmuş olan tablo ve şekiller ışığındaki analizlerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Kuzey İtalya'da Tanrıların Alışverişi (182-199) başlıklı onuncu bölümün yazarı Mark Humphries, bu çalışmasında Roma İmparatorluk Dönemi'nde özel dini kültürlerin yayılımı ve Kuzey İtalya'da Hıristiyanlığın kökenlerine odaklanmaktadır. Bu doğrultuda, Kuzey İtalya'da ticaret ağlarıyla oradaki özel pagan kültürlerin, özellikle de İsis tapınımının, gelişimi arasındaki bağlantı sorgulanmaktadır. Bunu yaparken, Hıristiyanlığın bu izleri ne şekilde takip ettiği araştırmanın teması yapılmakta ve Kuzey İtalya'nın önemli bir liman kenti olan Aquelia kenti merkezinde, diğer önemli Kuzey İtalya kentlerindeki (Milan, Tridentum, Verona, Parma ve Ravenna gibi) Hıristiyan topluluklarının etnik yapıları ve bu merkezlerin Kuzey İtalya ticaret ağındaki konumu arasındaki bağlantıyı şekiller aracılığıyla sunmaktadır.

Eser Jonh K. Davies'in *Eskiçağ Ekonomileri: Modeller ve Bulanık Sular* (200-227) isimli makalesiyle sonlanmaktadır. Bu çalışmada Davies, Eskiçağ Ekonomisi konusuna çeşitli yaklaşımlar arasındaki farklı açılımların günümüz itibarıyla ne denli geniş olduğuna dikkat çekme amacını taşımaktadır. Bu doğrultuda konuya yönelik bütün bu yaklaşımların genel bir değerlendirmesini yapmakta ve Antikçağ Ekonomi Tarihi'nin işleyişi hakkında eserde öne sürülen bütün fikirlerin kabaca doğru olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca bu bakış açılarının sahip oldukları unsurların ve aralarındaki ilişkilerin bir eskizini sunmak suretiyle, bundan sonra bu alanda çalışma yapacak olan araştırmacılara yol gösterici bir plan çizmeye odaklanmaktadır.

Sonuç olarak eser, Tunç Çağı Ön Asyası'ndan başlayarak, Geç Roma Dönemi Kuzey İtalyası'na kadar farklı coğrafya, etnografya, kültür ve iklimlerdeki ticari faaliyetleri, antikçağ kent kültürü perspektifinden değerlendirerek, ticaretin temellendiği kentler ile tüccarlar arasındaki ilişki ve bu ilişkinin doğurduğu kültürlerarası etkileşimi araştırma konusu yapmaktadır. Bu çer-

çevrede, ticaret kavramının sadece *emptio* alışverişi olmadığı, bunun ötesinde fikirlerin, ideolojilerin ve inançların da bir değişimi olduğu belirtilmektedir. Bütün bu kapsamıyla eser, eskiçağ ekonomisinde tüccarların, zanaatkârların, yönetici kesimin ve işçi sınıfının sosyal analizi, ticari taşımacılık türleri ve maliyeti, Roma İmparatorluğu'nda ekonomik gelişmenin sebepleri, kent yaşamının ticari faaliyetleriyle inanç sistemleri arasındaki köprünün nasıl kurulabildiği gibi anahtar noktaları mercek altına almakta ve bu özelliği ile sonraki dönemde yapılacak çalışmalara örnek bir model oluşturmaktadır.